

การเลี้ยงนกเป็นวิถีวัฒนธรรมที่ เกี่ยวข้องกับคนมายาวนาน ในอดีตมี การเลี้ยงนกพิราบเพื่อทำหน้าที่ส่งข่าว สาร เลี้ยงเหยี่ยวหรือนกอินทรีย์ เพื่อ ทำหน้าที่นำทางหรือล่าสัตว์ หรือจาก ลักษณะเฉพาะของนกที่มีขนสวยงาม มีเสียงร้องเสียงขันที่ไพเราะน่าฟัง นก เหล่านี้ก็จะถูกจับมาขังกรง แล้วถูกจัด แบ่งกลุ่มตามลักษณะว่านกนี้จะเลี้ยง เพื่อฟังเสียงหรือเพื่อความสวย

ในสังคมไทยการเลี้ยงนกเป็นวิถีทางวัฒนธรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของคนใน สังคม รวมถึงค่านิยมและคติความเชื่อ เช่นเชื่อว่า กา นกแสก นกเค้าแมว เป็นนกอัปมงคล หากบินไป เกาะหลังคาบ้านจะเกิดเหตุร้ายขึ้นกับสมาชิกใน ครอบครัวนั้น การทำพิธีมงคลต่างๆ ต้องรอให้นก บินกลับรังก่อน จึงจะทำพิธีซึ่งเรียกว่า “ฤกษ์นกชุมรัง” เพราะเชื่อว่าหากมีกาบินผ่าน บินข้ามหรือบินมา เกาะบริเวณพิธีก็จะทำให้เกิดสิ่งไม่ดีขึ้น การทำพิธี มงคลจึงต้องรอให้นกกาบินกลับรังเสียก่อนจึงจะเริ่ม พิธี ซึ่งเป็นคติความเชื่อของคนในสังคมที่เกี่ยวข้อง กับนก ที่ยังคงมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

“นกดีจะอยู่ที่คนมีบารมีและอยู่ที่คนสวย” เป็น คำพูดที่สะท้อนให้เห็นว่า คนในสังคมให้ค่าหรือให้ ความสำคัญต่อนกมาก เพราะในสังคมของผู้เลี้ยงนก จะมีการโอ้อวดแข่งขัน เพื่อบอกให้คนในวงการเลี้ยง นกรู้ว่านกของใครดี สวย ร้องและขันไพเราะกว่ากัน ดังนั้นการจัดการประกวดและแข่งขันนก จึงเป็นวิถี การหนึ่งที่ได้ข้อสรุปว่า นกของใครดีที่สุด นกตัวที่ ชนะการประกวดหรือการแข่งขัน นอกจากจะสร้าง

[ลานวัฒนธรรม]

วาที ทรัพย์สิน

อาจารย์ คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

กรงजेआम्म ใครๆ ก็ อยากได้

ชื่อเสียงให้กับเจ้าของแล้ว ยังเพิ่มมูลค่าให้กับตัวนกเองด้วย นกบางตัวก่อนเข้าสนามแข่งขันราคาไม่กี่ร้อยบาท แต่พอชนะการแข่งขันราคากลับสูงขึ้นเป็นพันเป็นหมื่น ยิ่งชนะหลายๆ สนามนกบางตัวราคาเป็นแสน ราคาที่เพิ่มขึ้นเป็นราคาที่เกิดขึ้นจากความพึงพอใจของผู้ซื้อและผู้ขาย

จากสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในกลุ่มผู้เลี้ยงนก ผู้เขียนแม้จะไม่อยู่ในกลุ่มที่นิยมเลี้ยงนก แต่จากการได้รับฟังกลุ่มคนและเพื่อนฝูงที่นิยมเลี้ยงนกมานาน เรื่องราวเกี่ยวกับนกได้ซึมซับทำให้พอที่จะมีความรู้เกี่ยวกับนกบ้างเล็กน้อย ในบทความนี้ ผู้เขียนมีแรงบันดาลใจที่จะเขียนเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับนก จากคำถามของเพื่อนที่กรุงเทพฯ ที่ถามว่า “อยู่ปัตตานีรู้จัก เจ๊ะอาแมหรือเปล่า” ผู้เขียนตอบกลับไปว่า ที่ปัตตานีมีคนชื่อเจ๊ะอาแมเยอะแยะ เพื่อนของผู้เขียนชื่อเจ๊ะอาแมก็มีหลายคน คนที่ถามได้บอกข้อมูลเพิ่มเติมสรุปได้ว่า เจ๊ะอาแมคนที่เขาถามถึงนั้นคือช่างทำกรงนก ที่ปัจจุบันกรงนกของเจ๊ะอาแมตั้งราคาซื้อขายในท้องถิ่นไม่ต่ำกว่าเลขหลัก “มีที่ไหนกรงนกราคาแสน” ผู้เขียนคิดในใจเพื่อนคนนั้นขอรับรองให้ผู้เขียนช่วยไปถ่ายรูป เจ๊ะอาแม

มาให้ดูเพราะได้ยินแต่ชื่อเสียง อยากเห็นรูปร่างหน้าตาว่าเป็นอย่างไร ระหว่างที่ไปถ่ายรูปเจ๊ะอาแม ผู้เขียนมีความคิดว่า น่าจะเอาเรื่องราวของเจ๊ะอาแม ซึ่งเป็นช่างทำกรงนกที่ได้รับการยกย่องจากกลุ่มผู้เลี้ยงนกว่าช่างทำกรงนกเป็นเลิศกว่าใครในภาคใต้ มาแนะนำให้ความรู้แก่ท่านที่สนใจเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง นกกรงหัวจุก

กรงजेआम्म เป็นชื่อเรียก “กรงนก” ที่ทำขึ้นโดยนายเจ๊ะอาแม ท่านมีชื่อตามบัตรประชาชนว่า นายอัปตุลอรหมัน เจ๊ะมามุ อยู่บ้านเลขที่ 57 ถนนปากน้ำ ตำบลสะบารัง อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ปัจจุบันอายุ 80 ปี ในที่นี้ “กรงजेआम्म” คือกรงนกที่ทำขึ้นเพื่อขังนกกรงหัวจุก

ในแต่ละถิ่นนกรงหัวจุกมีชื่อเรียกที่แตกต่างกัน จากหนังสือเรื่องตำนานคัมภีร์นกรงหัวจุกแห่งประเทศไทย ได้อธิบายชื่อที่แตกต่างกันไปตามพื้นที่ ดังเช่น ภาคเหนือเรียกว่า “นกปรีจ จะหลิว-พริจจะหลิว” หรือ “เพ็จหลิว-พิจลิว” ภาคกลางเรียก “นกปรอดหัวจุก” ชื่อทางราชการโดยกรมป่าไม้เรียกว่า “นกปรอดหัวโขนเคราแดง” ภาคใต้เรียก “นกรกรหัวจุก” (สงกรานต์ ศิลลามา, 2542)

- 1 กรงนกหัวจุก ฝีมือ เจ๊ะอาแม
- 2 จุดเด่นของหัวเสากรงนกที่แกะสลักเป็นหัวบัวหรือเม็ดมะยม
- 3 ลวดลายมลายูที่เป็นเอกลักษณ์ของเจ๊ะอาแม

คนจีนเป็นชาติแรกที่นำกรงนกหัวจุกใส่กรงไม้สี่เหลี่ยมขนาดเล็ก นำไปในที่ต่างๆ เช่น ร้านน้ำชา ทำให้เกิดการพบปะสังสรรค์ระหว่างเพื่อนฝูงคนจีนที่เลี้ยงนกด้วยกัน ส่วนคนไทยนิยมเริ่มเลี้ยงเมื่อประมาณ พ.ศ. 2504 ที่ภาคใต้ แต่จะนำมาเล่นให้นักจิกตีกัน ต่อสู้กัน แบบเดียวกับไก่ชน แพะชน และวัวชน เล่ากันว่ากรงเลี้ยงนกในภาคใต้เริ่มจากจังหวัดสตูล แพร่กระจายไปที่จังหวัดสงขลานครศรีธรรมราช กระบี่ โดยเฉพาะที่จังหวัดกระบี่นิยมจับนกป่าให้จิกตีกัน เช่นเดียวกับที่จังหวัดนราธิวาส กลุ่มเลี้ยงนกที่อำเภอสุโขทัย นำกรงนกหัวจุกไปต่อสู้ตีกันที่รัฐกลันตัน ประเทศ

มาเลเซีย จนกระทั่ง พ.ศ.2515 ชาวจังหวัดสงขลา ได้คิดให้มีการแข่งขันเสียงร้องของนกกรงหัวจุกให้เป็นแบบเดียวกันกับการแข่งขันนกเขาชวา (มัลลิกา คณานุรักษ์, 2549) ส่งผลให้เกิดการประกวดกรงนกขึ้นในเวลาต่อมา

การประกวดกรงนก นิยมจัดในงานแข่งนก ซึ่งเป็นโอกาสให้ช่างทำกรงนกได้แสดงผลฝีมือกันอย่างเต็มที่ เพราะกรงที่ได้รับรางวัลในการประกวดจะเป็นที่หมายปองของเซียนนกที่มีค่านิยมนำกรงนกที่ได้รับรางวัลไปขังนกที่ชนะการแข่งขัน ถือเป็นของขวัญหรือของรางวัลที่เจ้าของมอบให้กับนกที่ชนะ ส่วนช่างทำกรงก็จะมีลูกค้ามาจ้างมากขึ้น ฝีมือ ความประณีต ความสวยงามของกรงนำไปสู่มูลค่าของกรงที่สูงขึ้น

เจ๊ะอาแม เป็นช่างทำกรงนกกรงหัวจุก ที่สนใจการทำกรงนกมาตั้งแต่อายุ 12 ปี เนื่องจากมีความสนใจทางด้านศิลปะมาตั้งแต่เด็กๆ ชอบการวาดรูปและการเขียนลาย แต่เนื่องจากหลักคำสอนในศาสนาอิสลามห้ามการวาดรูป จึงสนใจศึกษาลวดลายมลายู โดยอาศัยลวดลายตามกรอบประตูมัสยิดและลวดลายตามบ้านเรือนเป็นแบบอย่าง ก่อนจะมาเป็นช่างทำกรงนกอย่างเต็มตัว ตอนเป็นหนุ่ม อายุประมาณ 20 - 22 ปี เจ๊ะอาแมรับจ้างเป็นช่างเขียนลายเรือกอลและอยู่ระยะหนึ่ง แต่ด้วยความสนใจและความชอบในการทำกรงนก เจ๊ะอาแมจึงให้ความมุ่งมั่นในการสร้างสรรค์กรงนก โดยทำเป็นอาชีพเสริมควบคู่กับการขับรถแท็กซี่สายปัตตานี-หาดใหญ่

กรงนกฝีมือของเจ๊ะอาแมมีความสวยงาม มีเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากช่างทำกรงนกคนอื่น ๆ คือการนำเอาลวดลายแบบมลายูที่พลิ้วไหว เหมือนกับใบไม้และเถาวัลย์มาแกะสลักในส่วนของโครงสร้างและส่วนประกอบของกรงนก ทำให้กรงนกฝีมือของเจ๊ะอาแม โดดเด่นสะดุดตาสะท้อน

อัตลักษณ์ของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงเป็นที่ต้องการของคนเลี้ยงนก แม้ราคาจะสูงกว่า กรงนกทั่วไป แต่จากความงามที่สมรคากลับกลายเป็น สิ่งจูงใจให้เกิดความอยากได้ครอบครองจนเป็น ปัญหาที่เจ๊ะอาแมแก้มแตก คือท่านไม่สามารถผลิต กรงให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้ซื้อได้ ฉะนั้น หากผู้ใดต้องการจะได้ครอบครองกรงนกของเจ๊ะอาแม นอกจากจะต้องมีเงินแล้ว การอดทนรอเป็นคุณสมบัติ อย่างหนึ่งของผู้ซื้อ

จากความมุ่งมั่นของเจ๊ะอาแม ในการสร้างสรรค์ กรงนกกรงหัวจุกให้มีความสวยงาม เจ๊ะอาแมได้ ทุ่มเทร่างกายและแรงใจในการทำกรงนกเป็นอาชีพ หลัก และเลิกขับรถแท็กซี่ ประกอบกับมีช่างทำกรง นกได้ลอกเลียนแบบรูปทรง ลวดลายของเจ๊ะอาแม จนเจ๊ะอาแมต้องคิดค้น และทุ่มเทฝีมือการทำกรงนก เพื่อสร้างลักษณะเฉพาะที่ยากแก่การลอกเลียนแบบ

เจ๊ะอาแมบอกว่ากรงของท่านมีจุดเด่นที่แตกต่าง จากช่างทำกรงนกคนอื่นๆ คือ ราคา 10,000 บาท ขึ้นไป และมีการสลักชื่อ ที่อยู่ของเจ๊ะอาแมไว้ โดย ในระยะแรกๆ จะสลักไว้ด้านล่างของกรง ต่อมา เจ๊ะอาแมคิดว่าไม่เหมาะสม เพราะดูยากอีกทั้งยังถูกนก ขี้ใส่จึงเปลี่ยนเป็นไปสลักชื่อที่ด้านบนแทน

เอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของกรงเจ๊ะอาแมก็คือการเข้าไม้จะไม่ใช้ตะปู แต่ใช้เลื่อยและสลักแทน ส่วนลวดลายที่แกะสลักจะมีลักษณะเป็นร่องลึกเส้น คม ปลายเสากะสลักเป็นบัว หรือเม็ดมะยมที่งุ้ม เข้าหากันทั้งสองมุม

นอกจากนั้นจุดเด่นยังอยู่ที่ความคงทนเพราะ การเลือกใช้วัสดุที่ดีมีคุณภาพ เช่น เล็กไม้ไผ่แก่จัด โดยตัดทิ้งไว้ให้แห้งอย่างน้อย 4 ปี จึงจะนำมาเหลา เป็นซี่กรง ส่วนไม้ที่เจ๊ะอาแมนำมาใช้ในการแกะสลัก ได้แก่ ไม้มะม่วงป่า ไม้ชาวดำ ไม้ตะเคียนและไม้สัก ซึ่งไม้แต่ละชนิดจะมีคุณสมบัติที่แตกต่าง ไม้ชาวดำ ไม้มะม่วงป่าและไม้สัก จะให้ลวดลายในเนื้อไม้ที่

สวยงาม ส่วนไม้ตะเคียนแม้ว่าจะไม่มีลายในเนื้อไม้ แต่มีความคงทนมากกว่าไม้ชนิดอื่น

ปัจจุบันกรงนกของเจ๊ะอาแม กำลังอยู่ในกระแส ความนิยมของคนที่มีฐานะ ที่หวังจะครอบครอง มี ทั้งกลุ่มที่อยากเก็บผลงานของเจ๊ะอาแมไว้เป็นที่ ระลึก เพื่อประดับบารมี หรือเพื่อการค้าหาผลกำไร ก็สุดแล้วแต่ สำหรับผู้เขียนแล้วคิดว่า กรงนกที่ สร้างสรรค์โดยเจ๊ะอาแม เป็นกรงนกที่สะท้อนรูปแบบงานหัตถกรรมของช่างพื้นบ้านที่นำเอาเอกลักษณ์ ศิลปะแบบมลายูมาถ่ายทอด พร้อมๆ กับการสะท้อน แนวคิดและภูมิปัญญาความเป็นศิลปินของเจ๊ะอาแม

เจ๊ะอาแมไม่เคยทำกรงนกส่งเข้าประกวด แต่มี ผู้ที่ซื้อกรงของเจ๊ะอาแมนำไปประกวดในสนามแข่ง นกแล้วได้รับรางวัลชนะเลิศทุกสนามแข่งขันเสมอ ชื่อเสียงของเจ๊ะอาแม จึงเป็นที่รู้จักของกลุ่มคนเลี้ยง นกในสามจังหวัดชายแดนใต้ เลยไปถึงประเทศ มาเลเซีย และสิงคโปร์

ระยะเวลาประมาณ 30 ปีที่ผ่านมาเจ๊ะอาแมมี สถิติการทำกรงนกกรงหัวจุกพอสรุปถึงตัวเลขพอ ประมาณได้ดังนี้ กรงนกราคา 10,000 - 30,000 บาท มีจำนวนประมาณ 100 กรง กรงนกราคา 100,000 - 200,000 บาท มีจำนวน 30 กรง ทุกวันนี้ แม้เจ๊ะอาแมจะรู้ว่ากรงของตนกำลังกลายเป็นของ สะสมของคนรวย มีการปั่นราคาเพื่อแสวงหาผล กำไรทางการค้า แต่เจ๊ะอาแมไม่เคยให้ความสำคัญ กับตัวเลขนั้น ในวัย 80 ปี ของช่างทำกรงนก ท่าน พอใจที่จะขายกรงนกในราคาที่ตนกำหนด และไม่รับ จองทำกรงนกทำเสร็จถ้ามีคนมาซื้อก็ขาย ชื่อไปแล้ว จะนำไปขายต่อเพื่อทำกำไรหรือจะนำไปเก็บก็สุด แล้วแต่ เจ๊ะอาแมไม่สนใจ

ท้ายที่สุด เจ๊ะอาแมได้กล่าวเป็นนัยเพื่อเตือน ช่างทำกรงนกรุ่นใหม่ว่า อย่าคิดว่าการเข้าไปฝึกงาน หรือหาความรู้จากเจ๊ะอาแมแล้วจะมีสิทธิ์อ้างตัวว่า เป็นศิษย์ของเจ๊ะอาแม เพราะที่ท่านเห็นบางคนยัง

ขาดความมุ่งมั่น ความประณีต และขาดใจรักในการทำกรงนกอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ผู้ที่จะสืบสานจิตวิญญาณทางช่างของเจ๊ะอาแมจึงไม่ใช่คนอื่นคนไกลแต่เป็นลูกชายของท่านนั่นเอง เขาชุ่มลับฝีมือทำกรงนกอยู่ที่บ้านผู้เขียนได้เห็นผลงานมาแล้วเชื่อว่าคงจะไม่แพ้ฝีมือลายมือของผู้เป็นพ่อเลยทีเดียว (๘)

อ้างอิง

มัลลิกา คณานุรักษ์. 2549. **นกเขาสวา นกกรงหัวจุก.**

กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สงกรานต์ ศิลลามา. 2542. **ตำนานคัมภีร์นกกรง**

หัวจุกแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ :

บริษัท กพว. (1996) จำกัด.

สัมภาษณ์

นายอัปดุลรอมัน เจ๊ะมามุ บ้านเลขที่ 57

ถนนปากน้ำ ตำบลสะบารัง อำเภอเมือง

จังหวัดปัตตานี